

*Панченко О. І.,**доктор філологічних наук,**завідувач кафедри перекладу та лінгвістичної підготовки іноземців
Дніпропетровського національного університету імені Олеся Гончара*

ДО ПИТАННЯ ПРО НАВЧАННЯ ІНОЗЕМЦІВ РОСІЙСЬКОЇ МОВИ: СУТНІСТЬ СУЧАСНИХ МЕТОДИЧНИХ ПІДХОДІВ

Анотація. У статті подано огляд методичних підходів до навчання іноземців, зокрема тюркомовних студентів, російської мови професійного спрямування. Проаналізовано наявні моделі створення комунікативної компетенції майбутніх інженерів із позиції викладача та користувача.

Ключові слова: російська мова як іноземна, комунікативна модель, повторення, полімовна група.

Постановка проблеми. У статті в загальному вигляді представлено проблему оптимізації навчання іноземців російської та української мов. Актуальність дослідження зумовлена потребою підвищення конкурентоспроможності України у сфері надання освітніх послуг, у чому розробка нових методик відіграє важливу роль.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретики та практики методики навчання мови іноземців приділяють значну увагу професійній мовній підготовці майбутніх інженерів [2; 4; 5; 6]. Однією з новітніх праць у цьому напрямі є вагома праця З.І. Гирич [4], яка спрямована на те, щоб науково обґрунтувати концептуальні теоретико-методичні основи навчання російської мови побудувати модель, розробити та апробувати методику формування комунікативної компетенції іноземних тюркомовних студентів інженерного профілю.

Метою статті є огляд розроблених підходів до навчання майбутніх інженерів російської мови.

Виклад основного матеріалу. Зауважимо, що той, хто ніколи не працював з іноземними студентами, можливо, буде здивованим, чому увага дослідників часто спрямована саме на тюркомовних студентів. Але ті, хто має досвід навчання з такими студентами в українських вишах, розуміють важливість цієї проблеми методики. Відомо, що згідно з офіційними показниками Міністерства освіти і науки України, лідерами здобуття нашої освіти є Туркменістан, далі Азербайджан, Індія, Туреччина, КНР та деякі інші країни, тобто тюркомовні студенти складають істотну частину всіх іноземців в Україні.

Для успішної побудови комунікативної моделі потрібно на основі наукового аналізу різноманітних досліджень визначити теоретико-методичні основи формування комунікативної компетенції іноземних тюркомовних студентів інженерного профілю в процесі навчання російської мови. Для будь-якої наукової розвідки важливим є з'ясування метамови, тому важливо визначити та правильно використовувати такі терміни, як рідна мова, нерідна мова, перша (друга) мова, методика, лінгводидактика, іноземна мова, російськомовний, мовлення-ве спілкування, комунікація тощо.

Послугуючись визначенням термінологічним апаратом, у лінгвометодичній літературі, зокрема в роботі [4], витлумачуються філософські, педагогічні, лінгводидактичні основи інженерної освіти та визначається наукова, мовна карти-

на інженера й особливості його мовної особистості. Згадане дослідження З.І. Гирич «Теорія і методика формування комунікативної компетенції іноземних тюркомовних студентів інженерного профілю в процесі навчання російської мови» є оригінальним за своєю проблематикою й об'єктом дослідження, теоретично і практично значущим.

Для досягнення успішних результатів потрібно, по-перше, визначити групи студентів, мовна підготовка яких є предметом роботи: іноземні тюркомовні студенти інженерного профілю, які не мають професійних знань, мають слабку мовну та предметну підготовку, певні когнітивні та мовні переваги, етнопсихологічні та етнокультурні особливості, їх рідна мова належить до однієї мовної сім'ї (тюркської), по-друге, побудувати чотирирівневий базовий портрет мовної особистості інженера, підґрунтям якого є професійні, вербально-семантичні, прагматичні та когнітивні складники, що дають змогу визначити мовний та мовленнєвий матеріал для засвоєння мовною особистістю, який потрібний, щоб реалізуватися як особистість мовлення.

Сутність та структура феномена «комунікативна компетенція іноземних тюркомовних студентів інженерного профілю» є інтегративним поняттям, основними компонентами якого є: когнітивний, мовний, предметний, мовленнєвий, дискурсивний. Для формування цієї компетенції доцільно використовувати соціокультурний та рівневий підходи; утім, перший із них має обмежене застосування на першому курсі вишу інженерного профілю через домінування навчально-наукової сфери спілкування. Для характеристики рівнів володіння мовою розроблено систему дескрипторів (описів) вмінь, що досягаються студентами на кожному рівні, та їх реалізації для кожного виду мовленнєвої діяльності.

Іншими підходами для формування комунікативної компетенції групи студентів є дедуктивний, психологічний, когнітивний тощо. Під час формування комунікативної компетенції іноземних тюркомовних студентів інженерного профілю в процесі навчання російської мови доцільно використовувати когнітивно-комунікативний підхід, а також доповнити наявну класифікацію підходів до навчання російської мови як нерідної та уналежнити когнітивно-комунікативний підхід до інтегрованих підходів.

Для створення фактичної бази мовної підготовки аналізується фонетичний, словотворчий, лексико-граматичний матеріал у російській та тюркських мовах, основним призначенням якого є навчання студентів-білінгвістів наукового стилю мовлення та мови спеціальності. Зіставляються основні категорії досліджуваних мов із метою виявлення мовних явищ, що складають підґрунтя мовленнєвої інтерференції у тюркомовних студентів; виділяються спільні риси систем тюркських мов, які істотно різняться від російської мови та зумовлюють

міжмовну інтерференцію. Установлено специфічні проблеми вимови тюркомовних студентів, зокрема, під час вимови м'яких приголосних, нейтралізація кореляції приголосних за критерієм дзвінкості – глухості, сингармонізм та його відсутність у російській мові, відмінність у наголосі тощо.

Для досягнення успіхів у навчанні потрібно працювати над засвоєнням словотвору та термінології іноземними студентами та користуватися однозначними термінами; перш за все, потрібно вивчати відмінки, прийменники, неособові форми дієслова, види та часи дієслова тощо з погляду особливостей текстів інженерного профілю. Порівнюючи синтаксичні структури досліджуваних мов, вкажемо на їх відмінність, зокрема, на те, що в тюркських мовах допоміжна інформація може знаходитися до, в середині або після основної інформації. Важкими для засвоєння іноземними студентами постають дієприкметники та дієприслівники.

Аналіз лінгвістичного матеріалу уможливорює зробити висновок, що в процесі навчання іноземних студентів інженерного профілю потрібно зважати на складність теми в російській мові, а також структурні відмінності рідної та російської мов. Предметний зміст навчання на заняттях з мови реалізується у вигляді текстів, які є продуктом мовленнєвої діяльності. За Т. Васильєвою, інженерні тексти для роботи в іноземній аудиторії повинен відбирати не методист або викладач-русист, а викладач-фахівець, орієнтуючись на екстралінгвістичну інформацію, необхідну під час вивчення тієї чи тієї інженерної дисципліни. Завдання викладача-русиста зводиться до обробки текстового матеріалу, запропонованого викладачем-предметником, і забезпечення багаторазового тренування лексико-граматичного матеріалу, що підлягає засвоєнню [3, с. 37]. Відповідно до концепції автентичності в першому семестрі першого курсу вузу інженерного профілю для учнів, що мають базовий рівень володіння російською мовою, необхідно використовувати оригінальні тексти за фахом, написані викладачами загальнонаукових та інженерних дисциплін спеціально для іноземних учнів зі слабкою предметною підготовкою, а з другого семестру, коли буде досягнутий перший рівень володіння російською мовою, можна навчати мови спеціальності на основі текстів підручників за профілем ВНЗ. Однак, як справедливо вважає Т. Васильєва, якщо студенти дуже слабкі і кількість годин дає змогу це робити, то можна в другому семестрі продовжити роботу з оригінальними текстами та потроху додавати автентичні [3].

Проаналізований матеріал дає змогу спроектувати модель формування комунікативної компетенції іноземних тюркомовних студентів інженерного профілю в процесі навчання російської мови [4]. Цю модель зреалізовано в процесі експериментально-дослідного навчання у вишах України. Лінгводидактична модель охоплює низку важливих вихідних понять, серед яких мета, принципи, методи, прийоми, форми тощо, враховує об'єктивні фактори, зокрема наявність тих, хто навчає, та тих, хто навчається, їх вікові психофізіологічні особливості, відповідну програму навчання, організацію умов навчання, контроль успішності тощо. Перелік та опис понять, факторів, складників розробленої моделі свідчить про достовірність та обґрунтованість останньої. Усі складники зазначеної лінгводидактичної моделі спрямовані на формування комунікативної компетенції іноземних тюркомовних студентів – майбутніх інженерів.

Логічним продовженням педагогічних досліджень після формування моделі навчання є перехід до експериментальної перевірки її результатів, визначення критеріїв, показників та рівнів сформованості комунікативної компетенції студентів під час вивчення російської мови. Перевірялися вміння студентів розв'язувати комунікативні завдання – розуміння різних видів інформації та володіння мовним та мовленнєвим матеріалом, потрібним для адекватного сприйняття письмового друкованого тексту. Перелічено та описано основні показники рівня володіння навичками та вміннями роботи з текстами та висловленнями. Найважливішим підсумком використання моделі є той факт, що в рівнях сформованості комунікативної компетенції студентів експериментальних груп помічена позитивна динаміка. Порівняно з контрольними групами, в експериментальних групах збільшилася кількість студентів з високим рівнем та зменшилася кількість студентів на низькому рівні [4]. Розроблено систему вправ для формування комунікативної компетенції іноземних тюркомовних студентів інженерного профілю, створено та апробовано програмно-методичне забезпечення (програми навчальних матеріалів, навчального посібника, засобів контролю), розроблено методику формування цієї компетенції за спроектованою моделлю та апробування її ефективності.

Спірним питанням моделей навчання російської мови для іноземців є проблема повторів. Так, З.І. Гирич стверджує: «Можно согласиться с мнением А. Шамова о том, что решающая роль в выработке речевых навыков принадлежит не повторению, а пониманию. Понимание, в свою очередь, обеспечивается правилами действия с языковым материалом, включая единицы лексического уровня» [4, с. 122]. На сторінці 257 йдеться про те, що «прочному усвоению содержания учебного материала способствует его систематическое повторение и включение в систему уже усвоенного ранее содержания». У своєму позитивному ставленні до повторення спираємося на наукові розвідки доктора педагогічних наук О.Л. Подліняєва, який стверджує, що «в кратковременной памяти, длящейся десятки секунд, след в сознании сохраняется до тех пор, пока циркулируют импульсы по замкнутым нервным цепям. Если же, повторяя материал, продлит циркуляцию импульсов на 30–50 минут, информация переходит из кратковременной в долговременную память. Этот переход называют закреплением или консолидацией материала. Вот почему необходимо многократно повторяют материал».

Звернемо увагу на те, що потрібно створювати в іноземців не лише наукову картину світу; важливо звертати увагу на організацію повсякденного спілкування, будувати звичайну мовну картину світу. Звернемо увагу також на те, що в наявних працях з методики викладання російської мови іноземцям відсутнє чітке формулювання плюсів та мінусів навчання в полімовній групі.

Висновки. На сучасному етапі розвитку лінгвометодики досягнуто значних успіхів у створенні комунікативних моделей навчання іноземців російської та української мов. Ймовірність висновків і результатів наявних досліджень забезпечена значною теоретичною базою, чіткістю наукової концепції, аналізом фактичного матеріалу. Саме цей методичний напрям поступово стає домінуючим. Але наразі не визначено національний стереотип тюркомовних студентів, що, на нашу думку, важливо під час опису мовної та наукової картин світу цієї групи і є перспективою подальшого дослідження.

Література:

1. Авдеева И.Б. Лингводидактическая концепция обучения профессиональной коммуникации иностранных учащихся инженерного профиля : дисс. ... доктора пед. наук : спец. 13.00.02 / И.Б. Авдеева. – М., 2006. – 525 с.
2. Бакум З.П. Модернізація засобів і методів навчання української мови / З.П. Бакум // Складні питання вузівського курсу української мови. – Кривий Ріг, 2002. – С. 6–10.
3. Васильева Т.В. Различия между естественными и инженерными дисциплинами и их отражение в лингвистике текста / Т.В. Васильева // Проблемы преподавания РКИ в вузах инженерного профиля: межвузовский сборник научных трудов / под ред. Г.М. Левиной. – М., 2003. – С. 85–98.
4. Гирич З.И. Формирование коммуникативной компетенции иностранных тюркоязычных студентов инженерного профиля в процессе обучения русскому языку : [монография] / З.И. Гирич. – Х. : Издатель Иванченко И. С., 2016. – 454 с.
5. Кірик Т.В. Педагогічні засоби подолання фонетичної інтерференції у тюркомовних студентів в умовах вищого навчального закладу) : дис. ... канд. пед. наук : спец. 13.00.04 «Теорія та методика професійної освіти» / Тамара Вікторівна Кірик. – К., 2005. – 205 с.
6. Стативка В.И. Взаимосвязанное обучение видам речевой деятельности: теоретические основы и методические рекомендации / В.И. Стативка. – Сумы : Сум. ГПУ, 2004. – 331 с.

Панченко Е. И. К вопросу об обучении иностранцев русскому языку: суть современных методических подходов

Аннотация. В статье представлен обзор методических подходов к обучению иностранцев, в частности тюркоязычных студентов, русскому языку профессиональной направленности. Проанализированы существующие модели создания коммуникативной компетенции будущих инженеров с точки зрения преподавателя и пользователя.

Ключевые слова: русский язык как иностранный, коммуникативная модель, повторение, полиязыковая группа.

Panchenko O. The issue of the Russian language teaching for foreigners: essence of contemporary methodological approaches

Summary. The article gives an overview of methodological approaches to the training of foreigners, in particular, the Turkish-speaking students, the Russian language professional orientation. The existing models of the communicative competence of the future engineers creation are analyzed from the standpoint of the teacher and the user.

Key words: Russian as a foreign language, communicative model, repetition, multilanguage group.